Тамара СЕНІНА

директор музею Юліуша Словацького,

м. Кременець

“TACTILITY AND HISTORY (SUBJECTIVE AND VERBAL)

(Devoted to 110-th anniversary from the birth of Mariia Danilievich)

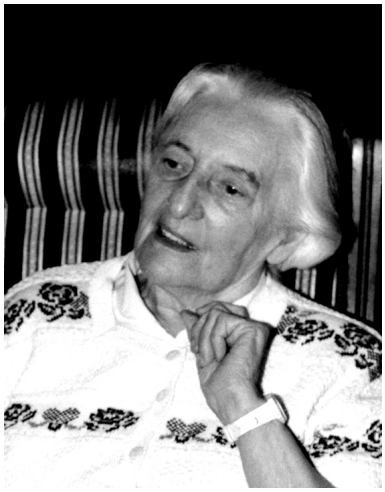
The essay “Tactility and History (subjective and verbal)” , (devoted to 110-th anniversary from the birth of Mariia Danilievich) by Tamara Senina is based on the private meeting with the outstanding Polish emigrant writer, literary critic, interpreter, researcher and bibliographer in Portugal in1999. Analyzing the writer’s life and creative work T. Senina renders her impressions after the communication with the writer. She distingu
ishes the most important years of M. Danilievich’s life: 1924-1929 – the period of studying in the Warsaw university
;
1929-1939 – the period of work at the National Library in Warsaw and organized the exhibition “Slovatsky on the background of epoch”; 1939-1973 – the years of emigration spent in Paris, London
,

and Lisbon; 1989-2003 – her life in Portugal and the death. The author informs about Mariia Danilievich’s close connections with the famous Polish writers and activists in emigration. T. Senina’s research is worth attention from the literary and scientific point of view.

ТАКТИЛЬНІСТЬ ТА ІСТОРІЯ (ПРЕДМЕТНА І СЛОВЕСНА),

(До 110-ої річниці від дня народження Марії Данілєвіч)

Для того, щоб по-справжньому відчути душу великої польки-емігрантки, я, попри всі свої наперед підготовлені для неї запитання, щодо одного з найяскравіших *поетів* «золотого століття» –
Юліуша Словацького
,
окрилена радістю зустрічі, полетіла в Португалію. Це відбулося 7 березня 1999 року, за чотири з половиною тисячі кілометрів від рідного дому. Тією жінкою була Марія Данілєвіч-Зєлінська (1907-2003) – відома польська письменниця, літературний критик і дослідник, прозаїк, перекладач, бібліограф, доля якої так само торкалася Кременця, родинного міста польського поета. Жила вона на околиці Феййо, в резиденції Квінта дас Ромазейрас, під Лісабоном.

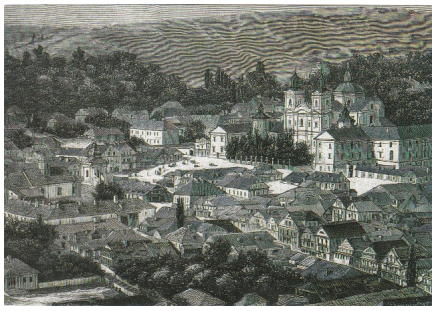
Марія-Данілевіч-Зєліньска, Феййо

Maria Danilewicz Zielińska, Feijó

Моє перебування в пані Марії тривало всього кілька днів, а спогад тягнеться вже майже двадцять років. Переосмислення її постаті як емігрантки, щоразу схиляло на роздуми. Думала не тільки про невичерпність її таланту як науковця, а й про її майстерність бути в цьому світі, вміти боротися і перемагати, зберігаючи притому ще й романтичну душу. Вона, яскрава і виокремлена серед інших, давала зрозуміти, що хоч епоха поетів-романтиків XIX століття все далі і далі віддаляється від нас, Словацький з роками стає все ближчим і зрозумілішим у своїй філософії. Світ його поезії для неї – не інакше як світлий, добрий і радісний. Світ любові, дружби і творення канви для розуміння багатьох речей… Таким він був у її сприйнятті, коли працювала в 1939 році над створенням виставки «Словацький на тлі епохи», таким залишився для неї на все життя і в еміграції, бо навіть тут не переставала вести з ним відкритий діалог: чому, крізь роки і митарства, пройдені нею, він знову і знову виринає на її шляху?

Демократичність і легкість пані Марії у спілкуванні зі мною позбавляли мене скутості. Слов’янське коріння, що в ній промовляло, було наповнене такою потужною духовною енергетикою, що я відчувала її на доторк. Як ніколи раніше, на мене діяло оте, одне із п’яти видів почуттів, на які здатна людина – тактильне відчуття, спроможне сприймати дотики особливими рецепторами, розташованими в шкірі і м’язах. Було воно сильнішим від неповторних португальських пейзажів, від п’янкого запаху мімози, і, навіть, від мрії чим швидше побачити сині води Атлантичного океану.

Марії Данілєвіч було на той час 92 роки. Здавалося, переді мною ожила легенда з минулого і я, в прагненні здійснити такий собі уявний витóк у зворотну сторону, тобто – з Португаліїу «відреставрований» уявою Кременець, мимоволі опинилася між двома світовими війнами. То ж і діалог навертав нас до розмови про місто Словацького, розташоване біля підніжжя Кременецьких гір, і таке подібне до Женеви, про яку писав колись Поет. Місто – з густо забудованим центром, наповненим оригінальною архітектурою, багатоголоссям різних мов і народів…

Довоєнний Кременець

Przedwojenny Krzemieniec

У Кременці пані Марія вперше побувала в 1929 році, після закінчення Варшавського університету, де, студіюючи польську мову і романістику, здобула ступінь магістра філософії в галузі польської філології. Тоді саме захистила магістерську працю *«Тимон Заборовський,*
життя і творчість (1799-1828)»,
про колишнього учня Волинської гімназії в Кременці,
за що
одержала
нагороду Міністерства в справах релігії та народної освіти Польщі,
визнання в науковому
колі і право на опублікування дипломної роботи в збірнику Варшавського університету

«Студії з вивчення історії літератури». Сприяло відвіданню Кременця і її недавнє одруження з Людомиром Данілєвічем, талановитим студентом електротехнічного відділу Варшавської політехніки.
З цієї нагоди
батьки профінансували молодій парі
омріяну ними дванадцятиденну подорож
«На Волинь, на Поділля, у далеку Україну…»,
і
вже в липні юне подружжя вирушило
«екзотичними шляхами Тимонка»
до Волинських Афін, прославлених іменами Тадеуша Чацького, Гуго Коллонтая, Евзебіуша та Юліуша Словацького, Віллібальда Бессера, Антонія Мальчевського… Із власної ініціативи добиралися з Познані потягом третього розряду, на незручних дерев’яних лавках. Звідси, на період демонстрування виставки «
Pewuka
», на травень-липень були введені дешеві квитки по всій об’їзній залізничній трасі Польщі. Маршрут до Кременця спланували через село Личківці (нині Гусятинського району Тернопільської області), де народився герой дипломної роботи Марії. Він пролягав через Краків, Львів, Раву Руську, Заліщики…

Марія Марковська, 1927 р.

□□□□□□□□ **Maria Markowska, 1927 r.**

Тимона Заборовського пані Марія називала другим Словацьким і на все життя залишилася вдячною професору Уєйському за відкриття для неї його імені. Їй приносив
р
адість процес
пошуків матеріалів про Тимона в архівах Кракова, Львова, Варшави. Вважала за велику честь представляти власникам цих архівів супровідного листа від самого Леона Шептицького (1877- 27.09.1939), рідного брата митрополита Української греко-католицької церкви Андрія Шептицького, члени родини яких були почесними представниками Йоанітського Мальтійського Ордену. З роду Шептицьких походила мати Тимона. Вона була родичкою і Тадеуша Чацького (1765-1813) – урядника Польського Королівства, відомого історика, публіциста, державного діяча, одного з ініціаторів та засновників і першого керівника Вищої Волинської гімназії в Кременці. За його наполяганням, Тимон Заборовський після здобування освіти в одному із львівських коледжів продовжив у 1810–1816 роках навчання в цьому закладі. Маючи здібності до науки і талант до писання поезій, він був активним членом студентського “Клубу письменників”, одним із кращих представників «української школи в польській поезії», до якої входили: Кароль Сєнкевіч, Густав Олізар,
Юзеф Коженьовський, Францішек Ковальський, Ян Казімєж Ординець,
Северин Гощинський, Тимко Падура, Зигмунт Фелінський, Мавриційй Гославський, Томаш Август Олізаровський…
Освіта, здобута в Кременці, дала йому можливість працювати у Варшаві, редагувати літературну частину наукового журналу “Наукові вправи”, писати професійні статті, видавати свої вірші, сприяти публікуванню на сторінках цього видання твори вихованців Кременецького ліцею, перекладати французькою Вольтера. Він один із перших поляків почав вивчати і збирати українські народні думи. Окремою книгою видав «Думи подільські», написав трагедію «Богдан Хмельницький», поему «Боян» (Київську трагедію за часів синів Володимира), драматичну поему за часів Мечислава, поему про Болеслава Хороброго, драму «Здобуття Києва», побудовану на історичних та легендарних подіях…»…

Пам’ять про світлу постать поета, драматурга і талановитого перекладача Марія Данілєвіч берегла все життя. В 1936 році, працюючи в Національній бібліотеці Варшави, видала том його “Вибраних листів”. Чимало сторінок
присвятила йому в збірнику літературних статей «
Pr
ó
by
przywo
ł
an
”, виданому в 1992 році, та в інших книгах. Ім’я поета згадувала при кожній зручній нагоді в інтерв’ю у пресі, по радіомовленню, на телебаченні. Не виключено, що науковий підхід до теми про його життя і творчість, послужив Марії надалі по-науковому підходити інших

справ, які покладалися на неї.

Побувати в Личківцях, постояти біля могили Тимона, подумати про його нещасливе кохання до сільської дівчини Альзіри, яку так умовно називав він її у своїх записках; дорікнути заможнім батькам-шляхтичам про несприйнятність його вибору, пройтися на самоті берегом Збруча, у водах якого в березні 1828 року позбувся душевних мук її герой, для Марії Данілєвіч було дуже важливо. Завдяки йому було багато чого переосмислено і наперед накреслено. Це був незворотний шлях у науку. Розуміла, що для неї починався новий етап у житті. Період пошуків і творчості. Чи то заглиблення в минуле, чи відкриття сучасності.

Через Тернопіль, Вишнівець прибули до Кременця. Перші враження про нього були неймовірні. Пані Марія писала згодом: «
Тут усе сприймалося особливо:
і небо було іншим, не таким безмовним та не чітким як у захмареному Мазовші, а вищим і яснішим. І дерева видавалися буйнішими та поважнішими, і дим стояв над людськими садибами, наче намальований тонким перпендикуляром мус. Дим, який ще до нас підмітив Словацький. Він так само спостерігав як над гонтовими покрівлями садиб і над містками Ікви здіймався у небо запах ладану з пахощів хліба. Йому також – і так само – вимальовувались руїни замку на горі Боні… І ставало досадно, що ти до цього вже нічого не можеш додати нового… Життя… Наче кінь в упряжці, який не може розвернутися в різні сторони… І ти крадеш… Живишся чужим грунтом…».

У Кременець Данілєвичі приїхали на два дні. Планували попрацювати в ліцейному архіві, *«бо там – Словацький… Батько Словацького; бо там, у бібліотеці*
,
– Ярковський… Павло Ярковський – серед книжок і квітів… Піти – до парку, бо там Бессер…».
На жаль, не завжди складається так, як би того хотілося. В ліцеї проходив ремонт, були канікули. На намагання молодої пари достукатися в двері і пояснити з яким наміром вони приїхали із Варшави, крізь щілину донісся непривітний, гучний і різкий голос:
«Жодних каталогів немає. Пані бібліотекарка виїхала. Всі роз'їхались. Усе закрито. На дверях написано!... І рукописів немає. Минуле вмерло. То є новий ліцей… Тамтой був панським, а цей – для всіх…».
І тільки на настирливе благання Марії, що вони в Кременці – проїздом і, щоб дозволив хоча б одним оком глянути на стару будівлю ліцею всередині, двері відчинилися ширше і чоловік провів їх коридорами:
«На право бібліотека…, тут колонний зал. Направо…, наліво…, прямо»…
Ото і весь огляд. Було шкода, що не реалізувалось задумане. Водночас, тішила думка:
«Неминуче побуваю тут ще!».

Колосальна енергія духу Кременця відкидала дріб’язки людських відносин. Її намір здійснити глобальне дослідження цього закладу і написати статтю на тему: *«Наукове життя давнього Кременецького Ліцею»,* був непорушним. Від’їжджаючи з Кременця, Марія відчувала, що залишає тут частинку себе, щоб сюди повернутися знову.

Будівлі колишнього Кременецького ліцею, 1039 р.

Gmachy Liceum Krzemienieckiego, 1939 r.

Того ж, 1929 року, Марії Данілєвіч запропонували посаду наукового співробітника в Національній бібліотеці Варшави. Робота вимагала відряджень, досліджень, пошуків, що було співзвучним з її планами. І вона відновила поїздки до Кременця. Бувала тут щонайменше двічі на рік протягом десяти років. Інтенсивно збирала матеріали для своєї майбутньої кандидатської праці. Цікавилася діяльністю викладачів ліцею, бібліотекою, архівними документами. Досвід, здобутий під час написання магістерської роботи про Заборовського, став у пригоді. На підставі ретельного опрацювання джерел про ліцей, почала видавати свої статті. Одну з них надрукували в 1937 році у двадцять другому томі щорічника «Польська наука». В 1938 році до «Польського Біографічного Словника» увійшло кілька десятків зібраних нею біограм відомих кременчан. Марія Данілєвіч стала постійним співробітником видання «Волинський річник». Не раз виступала автором і прямим організатором виставок. Одну з таких,

створених у Кременці, присвятила
визначним особистостям
Волинської гімназії,
вихованцям і викладачам закладу, котрі представляли так звану «українську школу». В окремому розділі дала інформацію та ілюстрований матеріал про інших відомих постатей. Поряд з польськими діячами представила і видатних українських: Михайла Грушевського – українського історика, громадського і політичного діяча та Івана Огієнка – випускника імператорського університету Св. Володимира, вченого-історика, поета, громадсько-політичного і церковного діяча. Ознайомила з польською та українською народною творчістю. П
резентація виставки відбулася в Кременецькому ліцеї, згодом – у Національній бібліотеці Варшави.

У всьому Марія Данілєвіч вбачала відповідальність. З такими думками підходила до всього, що їй довіряли, і, зокрема, тоді, коли втілювала ідеї особисті. Щоб довести самій собі, що в житті вона – не гість на коротку мить… Вона перетворювала ці події в явища суспільного життя, які залишалися історичним фактом. Таких моментів у її науковому житті було чимало. Та один із них став винятково особливим. Спогад і роздуми про нього розтягнулися на все життя.

Так, у травні 1939 року, під керівництвом Марії Данілєвіч, була змонтована перша після смерті Поета виставка «Словацький на тлі епохи», присвячена 130-річчю від дня його народження і 90-річчю з дня смерті. Тоді ж відкрили двері для її перших відвідувачів. Жителі міста і повіту, учні шкіл та інших закладів сходилися, з’їжджалися у незчисленній кількості. Враження були незабутні. Відгуки про виставку облетіли далеко за межі регіону і вже тоді принесли їй популярність та славу. Насправді ж основні урочистості відкриття мали відбутися в перший день роботи VII з’їзду Полоністів у ліцеї (4-6 вересня), під час засідання Академії Польської Літератури. В ці дні планували закласти в Кременці і фундамент під грандіозний Дім Культури та Мистецтва імені Юліуша Словацького, що повинен був стати майбутнім центром культури Волинського Наукового Інституту при Кременецькому ліцеї. Планів було багато, які працювали на розвиток освіти і культури. Однак, ні один із заходів не реалізували. Все перекреслила Друга світова війна. 1939 рік провів межу між минулим і майбутнім… 1 вересня над Варшавою пронеслися ворожі німецькі літаки…

Реклама Мистецтва «Словацький на тлі епохи», 1939. Автор Марія Данилевич.

Реклама Мистецтва «Словацький на тлі епохи», 1939. Автор Maria Danilewicz.

Здавалося б, і від виставки залишились одні лиш спогади. Однак, вона, присвячена Словацькому, за тих пару місяців, від травня до вересня, наробила такого ажіотажу, що її відлуння, прокотившись по XX столітті, уже відмірює двадцятий рік третього тисячоліття. Ставши знаковою подією, її відгомін донині живе поміж Польщею та Україною і скромно та непомітно робить свою справу: впливає на взаємовідносини між ними. Виставка, яка була, начебто, звичайною, миттєвою подією, стала унікальною. Тим рідкісним фактом, про який відразу важко збагнути: чому так? Війна зруйнувала плани її урочистого відкриття в 1939 році, та не змогла вбити її душі – отих свідомих чи підсвідомих думок Марії Данілєвіч, які, промчавшись через XX століття, матеріалізувались у вересні 2004 року! Притягнули до себе ще значимішу подію – відкриття єдиного в світі музею Юліуша Словацького в родинній садибі його батьків у місті Кременці! Тільки тепер уже – на честь 195-річчя від дня його народження і 155-річчя з дня смерті! То що це? Дія магічного імені Юліуша Словацького? Чи злиття позитивних інтелектуальних енергій людей, об’єднаних пані Марією навколо себе і виставки під час її творення? Мабуть, одне, і друге, бо саме вони спільними силами витворили цю душу.

То ж, робота над створенням виставки «Словацький на тлі епохи», довірена Міністерств ом у справах релігії та народної освіти
Польщі Марії Данілєвіч, була не випадковою. І не тому що до цього спонукали схвально сприйняті її роботи, презентовані раніше. Зайнятися цією справою їй «сам Бог велів». Праця над нею була і її випробуванням і радістю, бо відразу відчула: відбувалося якесь дивне проникнення в особистість Словацького, і навпаки – дотик його слова, чи то духу до її постаті. Творчий процес перетворився в діалог із ним, наче розмовляла душа з душею. До всього підходила з трепетом і глибоким аналізом власних кроків.

Maria [illegible], autorka

Марія

